

Το ψυχικό όργανο Εισαγωγή στην ψυχαναλυτική μεταψυχολογία

Ιάκωβος Κλεώπας

Σε αυτή την διάλεξη παρουσιάζεται και συζητείται ένα σύνολο θεωρητικά και κλινικά συνδεδεμένων, θεμελιωδών ψυχαναλυτικών εννοιών και ψυχικών λειτουργιών. Αυτές οι έννοιες συνθέτουν την φροϋδική μεταψυχολογία. Δηλαδή, ένα θεωρητικό εννοιολογικό μοντέλο των συστημάτων που απαρτίζουν το ψυχικό όργανο και των, τοπικών, δυναμικών και οικονομικών μεταξύ τους σχέσεων και διεργασιών.

Βιβλιογραφία

Freud S., (1900) *The Interpretation of Dreams*. S.E. 4&5.

Freud S., (1914a) *On narcissism: an introduction*. S.E. 14: 69.

Freud S., (1920) *Beyond the Pleasure Principle*. S.E. 18: 7.

Freud S., (1923) *The Ego and the Id*. S.E. 19: 3.

Green A., (2002a) *Idées directrices pour une psychanalyse contemporaine*. Paris : PUF μτφ *Key Ideas for a Contemporary Psychoanalysis* (2005) Routledge.

Laplanche J. & Pontalis B., (1981) *Vocabulaire de la Psychanalyse*. PUF / μτφ. Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης, Εκδόσεις Κέδρος (1986)

Η πρώτη τοπική θεωρία.

Οι απόψεις που διατυπώνονται από τον Freud για τα ψυχικά συστήματα στο πλαίσιο της λεγόμενης πρώτης τοπικής θεωρίας αποτελούν μία συνέχεια και μία περαιτέρω επεξεργασία των υποθέσεων που έχει ήδη διατυπώσει στις μελέτες για την υστερία, στην αλληλογραφία που διατηρεί την ίδια εποχή με τον Fliess και βεβαίως στο δοκίμιο του «σχεδίου». Στην πορεία του έργου του αυτές οι υποθέσεις θα αναθεωρηθούν και σε μερικά σημεία θα υποστούν μία θεμελιώδη τροποποίηση. Όμως αυτές οι αλλαγές θα αποτελέσουν μία ανάπτυξη και διεύρυνση της κατανόησης της ψυχικής λειτουργίας, παρά μία απλή αποκήρυξη των πρωτύπων απόψεων.

Στο έβδομο κεφάλαιο της ερμηνείας των ονείρων ο Freud κάνει την πρώτη συστηματική τοπική περιγραφή του ψυχικού οργάνου. Ένας χώρος του, ένας «ψυχικός τόπος» όπως γράφει, αποδίδεται σε αυτή καθ'εαυτή την ψυχική πραγματικότητα, στο ασυνείδητο. Θα τοποθετηθούν χωρικά και λειτουργικά, ανταποκρινόμενοι επομένως σε διαφορετικά επίπεδα και τρόπους λειτουργίας, ακόμα δύο χώροι, εκτός και σε σύνδεση με την ψυχική πραγματικότητα : ο τόπος του οργάνου της αντίληψης και αλληλένδετο με αυτήν το σύστημα του συνειδητού, και ο τόπος του προσυνειδητού, ως ένας ενδιάμεσος χώρος εργασίας, σύνδεσης και διεργασίας μεταξύ συνειδητού και ασυνειδήτου και σε επαφή με τον κινητικό πόλο (έκφρασης) του ψυχικού οργάνου.

Τα συστήματα της αντίληψης και της συνείδησης

Εάν το κύριο μέλημα του Freud είναι η αναζήτηση και η εξέταση του ασυνειδήτου, όπως ήδη αναφέραμε ένας πρώτος χρόνος της προσέγγισης του θα εστιασθεί στην μελέτη των λειτουργιών και των δομών οι οποίες βρίσκονται σε επαφή με το εξωτερικό και το εσωτερικό σωματικό περιβάλλον και που επιτρέπουν την επικοινωνία μαζί τους. Έτσι, στην περιφέρεια του ψυχικού οργάνου θα τοποθετηθούν τα συστήματα της αντίληψης και της συνείδησης. Στο σύστημα της αντίληψης η λειτουργία έγκειται στην πρόσληψη των πληροφοριών που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον και των εσωτερικών αισθήσεων και καταστάσεων, που όπως θα δούμε συν-προσδιορίζονται από την λειτουργία της ψυχικής πραγματικότητας. Στο σύστημα της συνείδησης αναπτύσσεται ένα μέρος, το πλέον συνειδητό, των νοητικών λειτουργιών, της κριτικής σκέψης και της αναμνημόνευσης, ενώ όμως εντός αυτού δεν εγγράφονται μνημονικά ίχνη. Η συνείδηση αποτελεί «το αισθητήριο όργανο», συνειδητοποίησης, των «ψυχικών ποιοτήτων», ή κατά την ορολογία του «σχεδιασμού» των «ενδείξεων πραγματικότητας». Θα λέγαμε πιο συγκεκριμένα ότι η συνείδηση είναι το αισθητήριο όργανο των ψυχικών ποιοτήτων, αισθανόμενο τις πληροφορίες των οργάνων αίσθησης, δηλαδή των δεδομένων του συστήματος της αντίληψης. Ενώ η ίδια η αντίληψη αποτελεί την πρόσληψη ενός μέρους της εξωτερικής ή της εσωτερικής πραγματικότητας, οι οποίες, ας το επαναλάβουμε, παραμένουν κατά κύριο λόγο άγνωστες για αυτά τα συστήματα.

Στο ενδιάμεσο της επαφής του οργάνου της αντίληψης και του εξωτερικού περιβάλλοντος θα τοποθετηθεί ένα είδος φραγμού επαφής, ένα φίλτρο το οποίο έχει ως σκοπό τον έλεγχο και την αποφυγή εισόδου στο ψυχικό όργανο ιδιαίτερα διεγερτικών ερεθισμάτων. Πρόκειται για το αλεξιερηθιστικό σύστημα. Ως προς την αντίληψη των εσωτερικών ερεθισμάτων ευχαρίστησης ή δυσαρέσκειας, το σύστημα της συνείδησης-αντίληψης δεν διαθέτει μία ανάλογη άμεση προστασία. Έτσι, το 1920, ο Freud θα αναφερθεί στον μηχανισμό της προβολής, ο οποίος θα επιτρέψει την αντίληψη αυτών των εσωτερικών ερεθισμάτων ωσάν να προερχόντουσαν από τον εξωτερικό κόσμο. Η αναγνώριση των ψυχικών ποιοτήτων γίνεται χάρις στην λειτουργία της προσοχής, η οποία αναπτύσσεται στο επίπεδο του συνειδητού, είτε προς την κατεύθυνση των εξωτερικών ερεθισμάτων και αναζητήσεων, είτε προς την κατεύθυνση του ενδοψυχικού κόσμου, μέσω του προ-συνειδητού. Στο επίπεδο των διεργασιών και των επενδύσεων, στην συνείδηση, ή στο εγώ όπως εννοείται στο πλαίσιο της πρώτης τοπικής, αναπτύσσονται οι δευτερογενείς διεργασίες, σύνδεσης της ψυχικής ενέργειας, αποσκοπώντας στην «ταυτότητα σκέψης», δηλαδή στην ανάπτυξη της δευτερογενούς συνδετικής ή περισσότερο θεωρητικής και εννοιολογικής σκέψης. Επίσης η συνείδηση αποτελεί την αρχή της αποφάσεως για την λειτουργία της απώθησης, έννοια στην οποία θα επανέλθουμε εκτενέστερα στην συνέχεια, κρίνοντας-την απαραίτητη ως προς τα αποσταθεροποιητικά ή δυσάρεστα ερεθίσματα. Όμως οι λόγοι οι οποίοι καθιστούν απαραίτητη την απώθηση όπως άλλωστε το περιεχόμενο της, θα δοθούν προς την συνείδηση από το σύστημα του προσυνειδητού. Πράγματι το σύστημα της συνείδησης και της αντίληψης της πρώτης τοπικής, αν και είναι αρμόδια για βασικότερες και ζωτικές λειτουργίες, τα κλειδιά ή τους όρους αυτών των λειτουργιών μοιάζει να κατέχουν τα άλλα, λιγότερο ή περισσότερο ασυνείδητα συστήματα. Είναι αυτό που εκφράζει ο Freud, σημειώνοντας ότι η συνείδηση είναι όπως η ζωή, «δεν αξίζει πολλά πράγματα, αλλά αυτό είναι όλο που έχουμε», ή που μπορούμε να ξέρουμε ότι έχουμε. Παρά όμως αυτήν την πεσιμιστική άποψη για το πεπερασμένο και ελλιπές της γνώσης, της συνείδησης και της αντίληψης του ανθρώπου, όπως η ανάπτυξη της ψυχαναλυτικής τεχνικής και θεωρίας μας επέτρεψε να το παρατηρήσουμε, η λειτουργία της αντίληψης στο πλαίσιο της γενικότερης οργάνωσης του ψυχικού οργάνου σημαίνει πολλά περισσότερα.

Το σύστημα του προσυνειδητού

Το προσυνειδητό, όπως αναφέρει η Florence Begoïn, αποτελεί τον «κατ' εξοχήν τόπο της ψυχικής εργασίας». Και, θα μπορούσαμε να πούμε, τον βασικό συνομιλητή ή τον διαμεσολαβητή του ψυχαναλυτικού ερμηνευτικού λόγου ή των ψυχαναλυτικών συνδέσεων και κατασκευών, με τον ψυχισμό του αναλυομένου. Η ιδιαίτερη σημασία του προσυνειδητού στην δυναμική και στην οικονομία του ψυχισμού αποτέλεσε ένα κεντρικό σημείο κλινικής και θεωρητικής διερεύνησης στην ψυχανάλυση, ιδίως στο πλαίσιο της ψυχοσωματικής θεωρίας. Ο Freud στην πρώτη τοπική θεωρία θα τοποθετήσει το σύστημα του προσυνειδητού μεταξύ συνείδησης και ασυνειδήτου. Υπογραμμίζοντας τον ιδιαίτερο ρόλο του στην οικονομία την τοπική οργάνωση και την δυναμική θεώρηση του ψυχικού οργάνου θα το ονομάσει ως το «επίσημο Εγώ». Η λειτουργία του εμφανίζεται άρρηκτα συνδεδεμένη με την λειτουργία του λόγου και της συμβολοποίησης που εισάγουν οι αναπαραστάσεις λέξης, και πιο συγκεκριμένα οι διεργασίες μέσω των αναπαραστάσεων λέξης. Η σύνδεση αυτών των αναπαραστάσεων με τις αναπαραστάσεις πράγματος ανοίγει την δυνατότητα της πολυσημίας στον ψυχισμό και την διεύρυνση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των ψυχικών κινήσεων. Όπως και στα άλλα ψυχικά συστήματα, οι διεργασίες σύνδεσης του προσυνειδητού, θα πραγματοποιηθούν χάρη στις ενεργειακές και συναισθηματικές επενδύσεις και υπερεπενδύσεις. Στο άρθρο για το «ασυνείδητο» (1915) ο Freud αποδίδει στο προσυνειδητό την υπερεπένδυση των αναπαραστάσεων πράγματος από τις αναπαραστάσεις λέξης, η οποία θα επιτρέψει σε ένα στοιχείο του ασυνειδήτου να έρθει προς την συνείδηση, αντικαθιστώντας την πρωτογενή διεργασία που χαρακτηρίζει το ασυνείδητο, από την δευτερογενή που «βασιλεύει εντός του προσυνειδητού». Κατ' αυτόν τον τρόπο η λειτουργία του προσυνειδητού επιτρέπει την ανάπτυξη της σκέψης, σε σύνδεση με την δυνατότητα έκφρασης του ψυχισμού, καθώς τοποθετείται σε επαφή με τον κινητικό πόλο του ψυχικού οργάνου, του οποίου έχει την ευθύνη. Εάν όπως λέει ο Freud η απώθηση είναι «ο ακρογωνιαίος λίθος της ψυχανάλυσης», τότε το προσυνειδητό αποτελεί κατά κάποιον τρόπο τον «αρχιμάστορα» του οικοδομήματος του ψυχικού οργάνου. Το προσυνειδητό, μέσω των συνδέσεων και της νοηματοδότησης των ψυχικών κινήσεων που εξασφαλίζει, παρέχει προς την συνείδηση τα στοιχεία με βάση τα οποία θα κριθεί απαραίτητη η ενεργοποίηση του μηχανισμού της απώθησης, ενώ παράλληλα θα επιτρέψει την άρση της απώθησης των περιεχομένων της ψυχικής πραγματικότητας. Τέλος η λειτουργία της αντικάθεξης θα επιτρέψει την διατήρηση του απωθημένου εντός του ασυνειδήτου και επομένως την διατήρηση της ίδιας της ψυχικής πραγματικότητας.

Η θέση του προσυνειδητού στην τοπική του ψυχισμού αναδεικνύεται διττή. Από μία δυναμική άποψη ευρίσκεται σε αντίθεση με το ασυνείδητο έναντι του οποίου ανθίσταται, λογοκρίνει την επαφή του με την συνείδηση. Επομένως τοποθετείται σε επαφή αλλά και εκτός της ψυχικής πραγματικότητας. Όμως φαινομενολογικά ανήκει σε αυτήν, καθώς αποτελείται, σε αντίθεση με το συνειδητό, από αναπαραστατικές αλυσίδες, όπως επίσης οι εντός αυτού αναπαραστάσεις και οι συνδέσεις με το συναίσθημα, κατά το μεγαλύτερο μέρος είναι ασυνείδητες. Θα έλεγα ότι το προσυνειδητό ανήκει λειτουργικά, ως σύστημα διεργασιών, στην ψυχική πραγματικότητα καθώς επιτρέπει την κίνηση των παραγώγων της προς την συνείδηση, ενώ συγχρόνως συνεπικουρεί στην αναδιάρθρωση της. Όμως δεν ανήκει στην ψυχική πραγματικότητα ως προς το περιεχόμενο του, το οποίο συνδέεται αλλά δεν ταυτίζεται με το περιεχόμενο του ασυνειδήτου. Όπως επίσης λειτουργικά ανήκει και στις διεργασίες του συνειδητού, ή θα λέγαμε της εξωτερικής πραγματικότητας, επιτρέπει στο πραγματικό να υπάρχει όπως επίσης επιτρέπει την επαναδιευθέτησή του, χωρίς και πάλι το περιεχόμενο του να ταυτίζεται με αυτό του συστήματος του συνειδητού.

Το σύστημα του ασυνειδήτου

Στο πλαίσιο του έργου της «ερμηνείας του ονείρου», η ύπαρξη του ασυνειδήτου ως μία ξέχωρη οντότητα αναδεικνύεται μέσω της μελέτης και της κλινικής του ονείρου. Το όνειρο θα κατανοηθεί ως ο κατ' εξοχήν τρόπος έκφρασης καθώς και πρόσβασης στο ασυνείδητο, συναφής με τον σχηματισμό του νευρωτικού συμπλώματος. Έτσι, η εξέταση του τρόπου οργάνωσης, δημιουργίας και περαιτέρω ερμηνείας του ονείρου, θα αναδείξει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων συγκροτείται και λειτουργεί η ασυνείδητη ενδοψυχική πραγματικότητα.

Η ψυχική πραγματικότητα, όπως η λειτουργία του ονείρου, τείνει, αναζητά την εκπλήρωση μίας επιθυμίας. Η εκπλήρωση μίας επιθυμίας έγκειται στην εκφόρτιση των συσσωρευμένων εντάσεων από τους ερεθισμούς, καθώς αυτή η ενεργειακή συσσώρευση προκαλεί μία εσωτερική κατάσταση ή αίσθηση δυσαρέσκειας. Έτσι η ασυνείδητη επιθυμία είναι «το ρεύμα του ψυχικού οργάνου το οποίο πηγαιίνει από την δυσαρέσκεια στην ευχαρίστηση», αναζητώντας την επανάληψη μίας «εμπειρίας ικανοποίησης η οποία επέφερε μία μείωση του ερεθισμού και έγινε αισθητή ως ευχαρίστηση» (1900). Επομένως η ικανοποίηση μίας ασυνείδητης επιθυμίας αναλογεί στην επίτευξη της ταυτότητας αντίληψης μεταξύ της αντίληψης και της εγγεγραμμένης στο ασυνείδητο αναπαράστασης από μία πρωτότερη εμπειρία. Η αναβίωση αυτής της εμπειρίας και η αποφόρτιση της ενδοψυχικής έντασης θα προκαλέσει ένα συναίσθημα το οποίο θα γίνει αντιληπτό στο επίπεδο της συνείδησης. Το ασυνείδητο και η ψυχική πραγματικότητα, χαρακτηρίζονται από την λειτουργία των πρωτογενών διεργασιών, δηλαδή από την ελεύθερη κινητικότητα των ενεργειακών επενδύσεων. Η φορά αυτών των κινήσεων που καταλήγει στην ψευδαισθητική ικανοποίηση της επιθυμίας, ακολουθεί μία παλίνδρομη κατεύθυνση, στην διάσταση της τοπικής, της χρονικής και της μορφολογικής παλινδρόμησης. Συγχρόνως το ασυνείδητο και η εντός αυτού πραγματικότητα επιθυμιών, φαντασιώσεων και ενεργειακών επενδύσεων, αποτελεί ένα συνεχές αίτημα προς το προσυνειδητό και την συνείδηση εκφραζόμενο μέσω των παραγώγων ή των αποφυάδων του (δηλαδή το όνειρο, οι συνειρμοί, οι φαντασιώσεις, οι παραπραξίες ή τα συμπλώματα). Αυτή η πρόδρομη κατεύθυνση των ψυχικών κινήσεων, αποσκοπεί στην διά μέσου της κινητικότητας πραγματοποίηση της ασυνείδητης επιθυμίας, ενώ παράλληλα η ψυχική ενέργεια που αναδύεται από το ασυνείδητο τείνει σε μία συνεχή επένδυση και ενεργοποίηση των άλλων συστημάτων του ψυχικού οργάνου.

Η πρωτογενής διεργασία προβαίνει σε μία πλήρη και χωρίς αντιστάσεις επένδυση των συνειρμικών αλυσίδων ασυνείδητων εγγραφών πρωθύστερων εμπειριών, δηλαδή των αναπαραστάσεων πράγματος και των μνημονικών ιχνών που εγγράφονται στο ασυνείδητο και αποτελούν το κύριο δομικό συστατικό του. Η σταδιακή επένδυση, εγγραφή και συνειρμική σύνδεση αυτών των αναπαραστάσεων θα αποτελέσει επίσης την μνήμη, η οποία έτσι τοποθετείται εντός του ασυνειδήτου. Οι αναπαραστάσεις εμπειριών ευχαρίστησης ή δυσαρέσκειας εντός του ασυνειδήτου, οργανώνονται σύμφωνα με τους μηχανισμούς της μετάθεσης και της συμπύκνωσης, οι οποίοι βρίσκονται επίσης στην βάση της εργασίας παραγωγής του ονείρου. Μέσω αυτών των μηχανισμών του ασυνειδήτου είναι δυνατή η απεικόνιση, ή διαφορετικά, η εργασία της εικονοπλασίας των ενεργειακά επενδυμένων ασυνείδητων αναπαραστάσεων. Το ασυνείδητο, και σε αυτό το πλαίσιο η ψυχική πραγματικότητα, θα τεθούν στο πλαίσιο της πρώτης περιόδου της θεωρίας του ψυχικού οργάνου, ως συνώνυμες της απώθησης. Η ταύτιση των δύο όρων θα παραμείνει έως την εμπειριστωμένη εξέταση αυτού του μηχανισμού (1915) και την διατύπωση της δεύτερης τοπικής θεωρίας όπου θα περιγραφεί ένα ασυνείδητο τμήμα του εγώ (βλ. συνέχεια). Θα πρέπει όμως ήδη να τονίσουμε ότι το περιεχόμενο της ψυχικής πραγματικότητας αντιστοιχεί στα απωθημένα από την αντίληψη και την συνείδηση στοιχεία, δηλαδή αυτά που θα αποτελέσουν τις αναπαραστάσεις και τα μνημονικά ίχνη. Στο κείμενο για την απώθηση ο Freud θα διαφοροποιήσει έναν πρώτο χρόνο αυτού του μηχανισμού, διαφοροποιώντας συγχρόνως μία περιοχή ενός μη

(δευτερογενώς) απωθημένου ασυνειδήτου. Μία περιοχή δηλαδή και ένα θεμελιώδες περιεχόμενο της ψυχικής πραγματικότητας που δεν είναι απόρροια του μηχανισμού της απώθησης, αλλά αποτελεί αυτό που θα ονομάσει ως πρωτογενή απώθηση. Μέσω της πρωτογενούς απώθησης μορφοποιείται ένας πρωταρχικός πυρήνας ασυνειδήτων αναπαραστάσεων και σημείο καθήλωσης της ψυχικής πραγματικότητας, λειτουργώντας ως ένας πόλος έλξης επί των μετέπειτα εμπειριών και αναπαραστάσεων που πρόκειται να απωθηθούν. Η τοπική και δυναμική τοποθέτηση αυτής της πρωταρχικής λειτουργίας και ενός πρωταρχικού περιεχομένου, όπως άλλωστε η υπόθεση μίας οργανικής απώθησης (1909), μας οδηγούν στην σκέψη της απαρχής της συγκρότησης της σωματοψυχικής οντότητας, πέραν ή προ της εγγραφής των μνημονικών ιχνών, σε ένα αρχικό χρόνο αλλά και διαρκή λειτουργία εγγραφής ορισμένων αντιληπτικών, αισθητηριακών ή αισθητηριοκινητικών ιχνών, επαφής και σχέσης μεταξύ της ψυχικής και της βιολογικής πραγματικότητας. Όπως επίσης επαναφέρουν στο προσκήνιο της ενδοψυχικής ζωής και του ασυνειδήτου, ή θα λέγαμε σε ένα «λανθάνον προσκήνιο», την λειτουργία της αντίληψης. Ακριβέστερα θα έλεγα ένα επίπεδο της λειτουργίας της αντίληψης. Υπό αυτήν την έννοια θα σκεφτόμασταν τον χαρακτηρισμό του ασυνειδήτου από τον Freud, ως «τον ελλείποντα σύνδεσμο» μεταξύ σώματος και ψυχισμού (1917).

Η δεύτερη τοπική θεωρία

Η δεύτερη τοπική θεωρία του ψυχικού συστήματος αναπτύσσεται αρχικά στο κείμενο του «πέραν της αρχής της ηδονής» και μορφοποιείται αναλυτικά το 1923 στο κείμενο «Το Εγώ και το Εκείνο». Προτείνεται μία γενική αναδιατύπωση της κατανόησης της συγκρότησης και της λειτουργίας του ψυχισμού, που θα βασιστεί σε μεγάλο μέρος στην σταδιακή διερεύνηση της φύσης των βασικών συστατικών στοιχείων του ψυχικού οργάνου που αποτελούν οι ενορμήσεις, περνώντας από την εξέταση του ναρκισσισμού (βλ. παράγραφος 1.3.3). Πρόκειται για μία νέα προσπάθεια διατύπωσης ενός θεωρητικού μοντέλου, μίας μεταψυχολογικής θεώρησης των κλινικών ψυχαναλυτικών παρατηρήσεων γύρω από την οργάνωση της ψυχικής πραγματικότητας και την ενδοψυχική λειτουργία. Στην πρώτη τοπική εξετάστηκαν τα ζητήματα και η δυναμική των αναπαραστάσεων, των μνημονικών ιχνών και των επενδύσεών τους, διακρίνοντας έτσι ορισμένα τοπογραφικά συστήματα. Στην δεύτερη τοπική μελετάται η συγκρότηση του ψυχισμού μέσω της οργάνωσης και της σχέσης των τριών ψυχικών συστημάτων του Εκείνο, του Εγώ (και του ιδεώδους Εγώ) και του Υπερεγώ που αντικατοπτρίζουν την συνολική διάρθρωση της προσωπικότητας, σε συνάρτηση με το σωματικό έρεισμα των. Η προηγούμενη διάκριση συνειδητού (και αντίληψης) - ασυνειδήτου δεν αφορά πλέον συστήματα, αλλά ιδιότητες κάθε ενός εκ των συστημάτων.

Το Εκείνο

Το εκείνο, αναφέρουν οι Laplanche και Pontalis (ο.π.), «συγκροτεί τον ενορμητικό πόλο της προσωπικότητας». Είναι όπως αναφέρει ο Freud, «ανοικτό προς τον σωματικό χώρο», περιέχει δηλαδή την κυριότερη παρακαταθήκη ψυχικής ενέργειας, ή όπως θα διατυπωθεί στο πλαίσιο της δεύτερης θεωρίας των ενορμήσεων, τις ενορμήσεις ζωής και θανάτου. Χαρακτηρίζεται όπως και το σύστημα του ασυνειδήτου από την απουσία άρνησης ή αμφιβολίας και λογικής, υπακούοντας στις πρωτογενείς διεργασίες οι οποίες καθορίζουν, και καθορίζονται από, τις ενορμητικές κινήσεις. Εντός αυτού : τοποθετούνται τα κληρονομικά και φυλογενετικά στοιχεία, οι ενορμήσεις και οι ώσεις που παράγονται από αυτές, εκπροσωπούνται και εγγράφονται σε αυτό τα πρωτόλεια ερεθίσματα (τα αντιληπτικά και τα μνημονικά ίχνη) καθώς και το προϊόν της λειτουργίας της απώθησης. Το

εκείνο, ως κινητήριος δύναμη της σωματοψυχικής οντότητας, τείνει προς την πλήρη ικανοποίηση των ενδορμητικών ώσεων, ζωής ή καταστροφικές. Υποκείμενο στις εντάσεις που το ίδιο περιέχει και παράγει, προσδιοριζόμενο από τους εσωτερικούς κανόνες λειτουργίας του, την κυριαρχία της αρχής της ευχαρίστησης, θα οδηγηθεί «στην εκμηδένιση» (Freud, 1932) εάν δεν υπήρχε σε σχέση με το όργανο επαφής και διαχείρισης του με τον εξωτερικό κόσμο, το Εγώ. Κατά την ψυχαναλυτική θεωρία ο ψυχισμός, αλλά και το σύνολο της προσωπικότητας, αποτελούν ένα σύστημα ερμηνείας, νοηματοδότησης θα λέγαμε, του συστήματος του Εκείνο. Υπό αυτή την έννοια ο όρος της ψυχικής πραγματικότητας αναφέρεται στο σύνολο των ψυχικών λειτουργιών, και όχι μόνον αποκλειστικά στο ασυνείδητο όπως αυτό θεωρείτο στην πρώτη τοπική. Το αντικείμενο ερμηνείας, δηλαδή της πράξης ψυχοποίησης, είναι, κάθε τι προερχόμενο από το σωματικό βίωμα, που, έτσι ώστε να αποτελεί ένα βίωμα υποκειμένου, αποκτά συνειδητά ή ασυνείδητα μία ιδιωτική αξία, αναπαραστατική, ενεργειακή ή συναισθηματική. Λέγοντας ιδιωτική αξία, εννοούμε είτε αξία δυνατότητας αυτοσυντήρησης και ύπαρξης, είτε αξία δυνατότητας κίνησης, έργου και δημιουργίας.

Το Εγώ.

Στο κείμενο της «επιτομής» αναφέρεται ότι «στην αρχή, τα πάντα ήταν Εκείνο. Το Εγώ αναπτύχθηκε από το Εκείνο υπό την επισταμένη επίδραση του εξωτερικού κόσμου». Το εγώ της δευτέρας τοπικής αποτελεί τον εντεταλμένο, άρα ποτέ αυτοτελή, μεσολαβητή και διαχειριστή των δυναμικών σχέσεων μεταξύ του Εκείνο, των απαιτήσεων του Υπερεγώ και του εξωτερικού κόσμου. Επομένως γενετικά το εγώ είναι απότοκο μίας πρωταρχικής μορφής του εκείνο. Όμως αυτή η γένεση του εγώ θα συμβεί ως μία σταδιακή διαφοροποίηση ενός τμήματος του εκείνο, γύρω από έναν πρωτογενή πυρήνα λειτουργιών του εγώ, δηλαδή έναν πυρήνα πρωτογενών λειτουργιών της αντίληψης και της συνείδησης. Ο Freud (1923) θα θεωρήσει ότι «το εγώ πριν από όλα είναι ένα σωματικό εγώ», «παραγόμενο από τις σωματικές αισθήσεις, κυρίως αυτές που έχουν την πηγή τους στην επιφάνεια του σώματος. Μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως η νοητική προβολή της επιφάνειας του σώματος, και...[ότι] εκπροσωπεί την επιφάνεια του ψυχικού οργάνου». Ένας άλλος άξονας οργάνωσης του εγώ είναι αυτός των ταυτίσεων, της ενσωμάτωσης και σταδιακής εσωτερίκευσης των αντικειμένων όπως επίσης (και ιδίως κατά την άποψη της θεωρίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και της ψυχολογίας του εγώ) της εικόνας της σχέσης με το αντικείμενο. Μία βασική διαφοροποίηση μεταξύ της θεώρησης του εγώ κατά την πρώτη και την δεύτερη τοπική έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ παραμένει το όργανο όπου αναπτύσσονται οι διεργασίες δευτερογενούς σκέψης, συμπεριλαμβανομένων των λειτουργιών του προ-συνειδητού, και της ικανότητας παρατήρησης του εξωτερικού και του εσωτερικού κόσμου, ένα τμήμα του είναι ασυνείδητο. Επομένως θα λέγαμε ότι το εγώ σε αυτό το πλαίσιο συστηματικής εξέτασης του ψυχισμού δεν έχει τον πλήρη έλεγχο και ακόμη περισσότερο την πλήρη συνείδηση των λειτουργιών του, των συνδετικών διεργασιών και των μηχανισμών άμυνας, οι οποίες είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους ασυνείδητες. Συγχρόνως το εγώ γίνεται ο χώρος παραγωγής του συμπύκνωτος του άγχους, στην εμφάνιση του οποίου (ως άγχος σήμα) θα κινητοποιηθούν οι αμυντικές διεργασίες.

Μία δεύτερη βασική διαφοροποίηση της λειτουργίας του εγώ στην δεύτερη τοπική αφορά την οικονομική άποψη. Στο πλαίσιο της εξέτασης του ναρκισσισμού και του δίπολου λιβιδινικών και ναρκισσιστικών ενδορμήσεων (βλ. συνέχεια), το εγώ θα θεωρηθεί ως μία μεγάλη δεξαμενή ενέργειας. Αυτή η ναρκισσιστική (ή libido του εγώ) ενέργεια, επενδύσιμη ή προστιθέσιμη στις επενδύσεις που προέρχονται από το εκείνο, θα αποτελέσει μία λιβιδινική ενέργεια. Η άποψη μίας μη διαφοροποιημένης ως προς τον σκοπό και την λειτουργία της ενέργειας εντός του εγώ, θέτοντας όμως ένα ερώτημα σχετικά με την προέλευση της (αποσεξουαλικοποιημένη και προερχόμενη

από τις ενορμήσεις του εκείνο ή αμιγώς ενδογενή), θα τεθεί στο πλαίσιο της δεύτερης τοπικής θεωρίας.

Απόρροια των διεργασιών των ταυτίσεων και της λειτουργίας του ναρκισσισμού είναι το ψυχικό σύστημα του Ιδεώδους του εγώ, δηλαδή το σύνολο των προτύπων ως προς τα οποία τείνει να διαμορφωθεί η προσωπικότητα. Η ανάπτυξη και η λειτουργία του ιδεώδους του εγώ κατά μία άποψη θα συνδεθεί με το υπερεγώ με την έννοια της επιταγής ενός ιδεώδους. Οι διάφορες απόψεις γύρω από την προέλευση του εγώ (απότοκο του εκείνο, σωματικό εγώ, πρωταρχικό εγώ, απόρροια των διεργασιών των ταυτίσεων) όπως άλλωστε τα θέματα της ενέργειας και του ασυνείδητου τμήματος του εγώ, όπως γνωρίζουμε θα προκαλέσουν την ανάπτυξη διαφορετικών ψυχαναλυτικών θεωρητικών και κλινικών προσεγγίσεων. Πέραν της κλινικής και θεωρητικής αξίας των διαφορετικών αυτών προσεγγίσεων θα λέγαμε ότι αυτά τα θέματα αποτελούν βασικά ερωτηματικά και κεντρικά στοιχεία για την οργάνωση της ψυχικής πραγματικότητας καθώς και για την ανάπτυξη μορφών διαταραχής του ψυχισμού, που άπτονται των λειτουργιών του εγώ.

Το Υπερεγώ

Το υπερεγώ εισάγεται στο πλαίσιο της δεύτερης τοπικής θεωρίας ως μία κριτική αρχή, κανόνων, απαιτήσεων ή απαγορεύσεων, ιδεωδών, που ασκούνται προς το εγώ. Η συγκρότηση του, σημαίνει την δυνατότητα ενδοβολής και περαιτέρω διεργασίας των ταυτίσεων και επομένως της σχέσης με τα αντικείμενα και την πραγματικότητα. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική οντογενετική θεωρία αυτή η δυνατότητα είναι συνάρτηση του βαθμού και της ποιότητας επίλυσης του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Όπως και το εγώ προέρχεται από το εκείνο, όπως επίσης το περιεχόμενο και οι λειτουργίες του είναι σε μεγάλο βαθμό ασυνείδητα. Η δυναμική σχέση του με τα άλλα συστήματα θα είναι προσδιοριστική ως προς την δυνατότητα προσαρμογής του υποκειμένου και την διαχείριση των ενορμητικών κινήσεων. Θα του αποδοθούν τρεις βασικές λειτουργίες (Freud, 1932), της αυτοπαρατήρησης, της ηθικής συνείδησης και της λογοκρισίας, και τέλος του ιδεώδους, παραπέμποντας στην έννοια του ιδεώδους του εγώ.

Η ψυχική ενέργεια και οι θεωρίες των ενορμήσεων

Η έννοια της ψυχικής ενέργειας αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις θέσεις της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Η εξέταση της ψυχικής ενέργειας αντιστοιχεί στην οικονομική άποψη της ψυχικής οργάνωσης και λειτουργίας. Όμως η ψυχική οικονομία, η ύπαρξη της ψυχικής ενέργειας και η διαχείριση της, είναι επίσης προσδιοριστικοί παράγοντες τόσο της δυναμικής όσο και της τοπικής διάστασης του ψυχισμού, δηλαδή ως σύστημα και ως προς το περιεχόμενο αυτού του συστήματος. Στο πλαίσιο της ανάπτυξης της ψυχαναλυτικής θεωρίας όπως καθορίστηκε από την κλινική πράξη, η ψυχική ενέργεια έλαβε διάφορες μορφές. Την μορφή της νευρικής τάσης, των ενστίκτων, της λιβιδινικής ενέργειας, των ενορμήσεων του εγώ, και μετέπειτα των ενορμήσεων της ζωής και του θανάτου, την μορφή του άγχους, των επενδύσεων ή του συναισθήματος ως προς την ποσοτική του έκφραση. Η πολλαπλότητα αυτών των μορφών, οι ενίοτε αντικρουόμενες απόψεις που διατυπώθηκαν, όπως επίσης η άλλοτε εμφανής και άλλοτε δυσδιάκριτη σύνδεση των προτεινομένων εννοιών με την ψυχαναλυτική κλινική και την φαινομενολογία των ψυχικών παθήσεων, οδήγησε συχνά στην αντιπαράθεση μεταξύ διαφόρων ψυχαναλυτικών θεωρητικών και κλινικών ρευμάτων.

Η σκέψη μου είναι ότι οι διάφορες αυτές απόψεις, της λιβιδούς / ενορμήσεων αυτοσυντήρησης, των ενορμήσεων ζωής / θανάτου, της ουδέτερης ή της μη χαρακτηρισμένης ενέργειας του εγώ, ή η πρωτότερη της νευρικής τάσης, δεν ακυρώνει η μία την άλλη, αλλά, η κάθε μία γίνεται κατανοητή και κλινικά σημαίνουσα στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου τρόπου προσέγγισης και διερεύνησης του ψυχισμού. Η ψυχική ενέργεια μπορεί να εννοηθεί ως δύναμη και ως έννοια ή κατεύθυνση (*force et sens*). Υπό αυτήν την διπλή της έννοια, θα έλεγα ότι η εξέταση της ψυχικής ενέργειας επισημαίνει το δυναμικό άνοιγμα, το όριο και την μεταφορά του σωματικού, ή της σωματικής πραγματικότητας του ψυχισμού προς την ψυχική πραγματικότητα και αντιστρόφως.

Από την νευρική στην ψυχική ενέργεια.

Οι αρχικές αναφορές του Freud στην έννοια της ψυχικής ενέργειας γίνονται υπό την επίδραση του επιστημονικού πνεύματος εκείνης της εποχής (Gustav Fechner, Sigmund Exner). Έτσι, από τα πρώτα ήδη ψυχαναλυτικά κείμενα του Freud για την υστερία και τον «σχεδιασμό» αναφέρεται η έννοια της νευρικής τάσης και η «τάση διατήρησης του εγκεφαλικού ερεθισμού σε ένα σταθερό επίπεδο», δηλαδή η αρχή της αδράνειας, που αργότερα το 1920 («πέραν της αρχής της ηδονής») θα διατυπωθεί ως αρχή της σταθερότητας. Η εξήγηση της ψυχικής και ιδίως της νοητικής λειτουργίας που προτείνεται στον «σχεδιασμό», βασίζεται στην θεωρία των ποσοτήτων και στην θεωρία των νευρώνων. Η θεωρία των ποσοτήτων εξηγεί την ανάπτυξη των λειτουργιών της αντίληψης ή τη συνείδησης και των ποιοτικών διαφοροποιήσεων μέσω των ποσοτικών ενεργειακών μεταβολών (Exner, 1894). Η θεωρία των νευρώνων του Ramon y Cajal θέτει ότι κάθε νευρώνας, δηλαδή κάθε βασική λειτουργική μονάδα, είναι μοναδικός και η μοναδικότητα του έγκειται στην ιδιαίτερη θέση του εντός του νευρικού συστήματος. Έτσι, μεταφερόμενοι στις θεμελιώδεις υποθέσεις του Freud, στο νευρικό σύστημα, ως βάση του ψυχικού συστήματος, συνυπάρχουν δύο τάσεις, ή δύο τάξεις νευρώνων. Η μία τείνει προς την εκφόρτιση της ενέργειας, ενώ η άλλη τείνει προς την διατήρηση της ενέργειας και στην αντίσταση προς την εκφόρτιση. Συγχρόνως, ακολουθώντας το σκεπτικό της θεωρίας των νευρώνων, υποθέτει την ύπαρξη συνδέσεων, νευρωνικών συνάψεων ή θα λέγαμε νευρωνικών δικτύων, ο ρόλος των οποίων θα είναι η ρύθμιση των κινήσεων εκφόρτισης μέσω μηχανισμών και δομών επιλεκτικής εκφόρτισης, αναστολής, ή εγχάραξης της ενέργειας. Τέλος η χρονική διάσταση, μέσω των ρυθμών και της περιοδικότητας της διεγερσιμότητας, θα αποτελέσει επίσης έναν ρυθμιστικό παράγοντα της διαχείρισης της ενέργειας καθώς και των ποιοτικών διαφοροποιήσεων. Παράλληλα διατυπώνονται δύο τρόποι ελέγχου των ψυχικών διεργασιών, των πρωτογενών και των δευτερογενών, και επομένως δύο τύποι δύναμης και νοήματος της ψυχικής ενέργειας : ελεύθερης και δεσμευμένης. Η νευρική ή η μετέπειτα οριζόμενη ως ψυχική ενέργεια θα αποτελέσει το βασικό στοιχείο των επενδυτικών κινήσεων (επένδυσης, αποεπένδυσης, υπερεπένδυσης και αντικάθεξης). Η ενεργειακή υπερεπένδυση νευρωνικών ομάδων σύμφωνα με την αρχική ορολογία του νευρολογικού μοντέλου του «σχεδιασμού», ή των αναπαραστάσεων που συγκροτούν το ψυχικό όργανο θα αποτελέσει την διαλογιστική σκέψη (ο.π.) και τον μηχανισμό της λειτουργίας της προσοχής. Σε αυτές τις έννοιες και λειτουργίες του ψυχισμού αναφερθήκαμε νωρίτερα στο πλαίσιο της πρώτης τοπικής θεωρίας.

Επομένως θα παρατηρήσουμε ότι η έννοια της ψυχικής ενέργειας, απότοκος επιστημολογικά της έννοιας της νευρικής ενέργειας, τοποθετεί στην βάση της ψυχικής πραγματικότητας και στην μετέπειτα διαμόρφωσή της, μία πραγματικότητα που πηγάζει από την βιολογική λειτουργία. Εδώ ο Freud και η ψυχαναλυτική σκέψη, πραγματοποιεί μία μετάβαση, μία μεταφορά από το βιολογικό στο ψυχικό. Όπως ήδη το αναφέραμε, αυτό το πέρασμα έχει υποστεί μία έντονη κριτική, ως αυθαίρετο ή ως

μία αστήρικτη εικασία. Είναι βέβαιο ότι σε έναν πρώτο χρόνο ο Freud βασίζεται σε μία έμπνευση του, σε ένα είδος διαίσθησης, που του επιτρέπει να συνδυάσει τις γνώσεις του για την λειτουργία του νευρικού συστήματος με την κλινική παρατήρηση πέραν του έκδηλου. Προσπαθώντας να κατανοήσουμε την εγκυρότητα αυτών των θέσεων, κατά την γνώμη μας το θέμα δεν είναι ότι για παράδειγμα η σύγχρονη νευροεπιστήμη έρχεται να δικαιώσει αρκετές από αυτές, αλλά το γεγονός ότι η μετέπειτα εξέλιξη της κλινικής και της μεταψυχολογικής θεώρησης αποτελούν ένα πλαίσιο εξήγησης και σύνδεσης αυτού του περάσματος.

Στην συνέχεια της προσπάθειας διερεύνησης της ψυχικής πραγματικότητας και της διατύπωσης των νόμων που διέπουν την λειτουργία της στο πλαίσιο «της ερμηνείας των ονείρων», η νευρική ενέργεια θα οριστεί πλέον ως ψυχική, αποδίδοντας έτσι μία ψυχική αξία στην αρχική υπόθεση της βιολογικής ενέργειας. Συγχρόνως στο ποσοτικό στοιχείο αυτής της ενέργειας θα συνδεθεί ένα περισσότερο ποιοτικό, η έννοια της ευχαρίστησης και βεβαίως της ασυνείδητης επιθυμίας. Το σκεπτικό της αρχής της αδράνειας – σταθερότητας θα επαναδιατυπωθεί σύμφωνα με εκείνο της αρχής της δυσαρέσκειας («ερμηνεία των ονείρων») η οποία το 1911 θα ορισθεί ως η αρχή της ευχαρίστησης. Η αρχή της ευχαρίστησης – δυσαρέσκειας θέτει ότι το «σύνολο της ψυχικής δραστηριότητας αποσκοπεί στην αποφυγή της δυσαρέσκειας και στον προσπορισμό ηδονής» (Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης, ο.π.). Όπως είδαμε η αίσθηση δυσαρέσκειας ή η αίσθηση ευχαρίστησης προσδιορίζονται από την ενεργειακή κατάσταση που επικρατεί ενδοψυχικά. Η αρχή της ευχαρίστησης διέπει την λειτουργία του ασυνειδήτου της πρώτης τοπικής ή του Εκείνου της δεύτερης τοπικής, ακολουθώντας το σκεπτικό και τον τρόπο λειτουργίας της πλήρους αποφόρτισης της εσωτερικής έντασης και ενέργειας, δηλαδή το σκεπτικό των πρωτογενών διεργασιών. Υπό αυτή την έννοια, όπως έχει επισημανθεί, η αρχή της ευχαρίστησης δεν αναλογεί στην αρχή της σταθερότητας, σύμφωνα με την οποία η αποφόρτιση γίνεται με στόχο την διατήρηση, ή την προσαρμογή θα λέγαμε, ενός ενεργειακού επιπέδου. Έτσι η αρχή της σταθερότητας φαίνεται να αναφέρεται σε μία μορφή διαχείρισης της ψυχικής ενέργειας, σύνδεσης των ενεργειακών φορτίων, που αντιστοιχεί στην ανάπτυξη των δευτερογενών διεργασιών. Ενώ η αρχή της ευχαρίστησης εννοούμενη ως τείνουσα στην πλήρη εκφόρτιση φαίνεται να αναλογεί στην αρχή της Νιρβάνα, και να προσδιορίζεται από τις ενορμήσεις θανάτου (βλ. κατωτέρω). Ο Freud στο κείμενο του 1911 («πορίσματα για τις δύο αρχές της ψυχικής λειτουργίας») θα συνδέσει την αρχή της ευχαρίστησης με την αρχή της πραγματικότητας. Κατά τους Laplanche και Pontalis (ο.π.) είναι «μία από τις δύο αρχές που κατά τον Freud διέπουν την ψυχονοητική λειτουργία. Σχηματίζει ζεύγος με την αρχή της ηδονής την οποία τροποποιεί: εφ' όσον επιτύχει να επιβληθεί ως ρυθμιστική αρχή, η αναζήτηση της ηδονής δεν πραγματοποιείται πλέον μέσω των βραχύτερων οδών [των πρωτογενών διεργασιών], αλλά ακολουθεί παρακάμψεις και αναβάλλει το σκοπό της ανάλογα με τις συνθήκες που επιβάλλονται από τον εξωτερικό κόσμο. Αν εξετασθεί από οικονομική άποψη η αρχή της πραγματικότητας αντιστοιχεί στον μετασχηματισμό της ελεύθερης ενέργειας σε δεσμευμένη ενέργεια, από τοπική άποψη χαρακτηρίζει βασικά το σύστημα προ-συνειδητό συνειδητό και από δυναμική, τέλος, άποψη θεωρείται ότι παρεμβαίνει μέσω ενός ειδικού τύπου ενορμητικής ενέργειας που τίθεται ειδικά στην υπηρεσία του εγώ». Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αρχή της πραγματικότητας συνδεόμενη με την αρχή και της λειτουργίας της ευχαρίστησης, αναλογεί περισσότερο στους στόχους της αρχής της σταθερότητας, καθώς η εκφόρτιση της ψυχικής ενέργειας γίνεται έως ενός σημείου όπου δεν προσβάλλονται, η ομοιοστασία της σωματοψυχικής οντότητας, η διαθεσιμότητα προς άλλες κινήσεις ενεργειακών επενδύσεων, καθώς και η ιδιότητα αυτορύθμισης και αυτο-οργάνωσης του ψυχικού συστήματος.

Στο θέμα της λειτουργίας και της συνέργειας των αρχών της ευχαρίστησης και της πραγματικότητας θα επανέλθουμε εκτενέστερα στην συνέχεια, καθώς διέπουν όπως αναφέρει η ψυχαναλυτική θεωρία, την λειτουργία της ψυχικής

πραγματικότητας, αλλά και συγχρόνως εκφράζουν την σχέση της με την πραγματικότητα του ψυχισμού. Η κατανόηση αυτών των αρχών λειτουργίας και οργάνωσης, μαζί με αυτές της δοκιμασίας της πραγματικότητας και τις έννοιες του αρχικού εγώ-πραγματικότητα, του εγώ-ευχαρίστηση και του δευτερογενούς εγώ-πραγματικότητα, θα μας επιτρέψει να εξετάσουμε διάφορες πτυχές της άρθρωσης και της μεταφοράς μεταξύ της ψυχικής πραγματικότητας και της εξωτερικής πραγματικότητας.

H Libido.

Ο όρος της libido αναφέρεται στα κείμενα του Freud ήδη από το 1894 (Χειρόγραφο E), με την έννοια της κινητοποιητικής δύναμης, ως «ψυχική libido». Αποτελεί το ενεργειακό υπόστρωμα της ψυχικής ενέργειας, «ως μία δύναμη μεταβαλλόμενη ποσοτικά, που επιτρέπει την μέτρηση των διεργασιών και των μεταθέσεων στο πεδίο της σεξουαλικής διέγερσης», όπως λέει στα «τρία δοκίμια» (1905). Πρόκειται για μία ψυχική έκφραση της ενέργειας που απορρέει από τις σεξουαλικές διεγέρσεις, άμεσα συνδεδεμένη με τις σωματικές πηγές των διεγέρσεων, η οποία όμως διαφοροποιείται πλήρως από την αμιγή σωματική σεξουαλική διέγερση. Θα λέγαμε δηλαδή ότι αποτελεί μία ψυχική αξία, ή την ποσοτική ψυχική έκφραση της σωματικής διέγερσης. Ο τρόπος σύνδεσης και απόρροιας της libido από τις σωματικές λειτουργίες αναλογεί στην σύνδεση και μετάβαση της σεξουαλικότητας, ιδίως της παιδικής σεξουαλικότητας, προς την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και λειτουργία. Δηλαδή του τρόπου με τον οποίο η ψυχική ζωή εξελικτικά αναπτύσσεται, διαμέσου των λιβιδινικών σταδίων και στην συνέχεια λειτουργεί, με βάση τις αναπτυσσόμενες σωματικές δομές και λειτουργίες στις οποίες στηρίζεται και οι οποίες επίσης καθορίζουν τον τρόπο οργάνωσης του ψυχισμού, της προσωπικότητας και της ταυτότητας, σύμφωνα με τα σημεία και τα είδη καθηλώσεων που δημιουργήθηκαν στην διάρκεια της ζωής του ανθρώπου.

Η έννοια της στήριξης ή ανάκλισης χρησιμοποιήθηκε από τον Freud (1905) «για να υποδηλώσει την αρχέγονη σχέση των σεξουαλικών ενορμήσεων με τις ενορμήσεις αυτοσυντήρησης. Οι σεξουαλικές ενορμήσεις οι οποίες ανεξαρτητοποιούνται δευτερογενώς, έχουν ως αρχικό έρεισμα τις ζωικές λειτουργίες οι οποίες τους παρέχουν οργανική πηγή, κατεύθυνση και αντικείμενο» (Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης, ο.π.). Η έννοια της καθήλωσης συμπληρώνει αυτήν της στήριξης στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής θεωρίας για την ανάπτυξη την οργάνωση και την λειτουργία του ψυχισμού, καθώς και την σχέση με το αντικείμενο. Ορίζει ορισμένους τύπους και τρόπους σχέσης της ψυχικής ή της λιβιδινικής ενέργειας, και επομένως επενδύσεων, με ασυνείδητες αναπαραστάσεις και με στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, δηλαδή με τύπους και τρόπους λειτουργιών επί των οποίων στηρίζεται η ψυχική λειτουργία. Είναι μία «έννοια που απορρέει από την [κλινική] διαπίστωση ότι η libido μπορεί να προσκολλάται σε άτομα ή imagos, να αναπαράγει έναν συγκεκριμένο τρόπο ικανοποίησης και να παραμένει δομημένη με τρόπο που χαρακτηρίζει ένα από τα εξελικτικά της στάδια» (ο.π.).

Η σεξουαλικότητα ως ένα κεντρικό σημείο αναφοράς της ψυχαναλυτικής θεωρίας, δέχθηκε μία έντονη κριτική, άλλοτε θα λέγαμε ηθικολογική ως προς μία υποτιθέμενη «πανσεξουαλική» άποψη ιδίως του παιδικού ψυχισμού, άλλοτε επιστημονική ως προς την εγκυρότητα αυτών των θέσεων, και επίσης συχνά κλινική, θέτοντας σε αμφισβήτηση την σημασία της σεξουαλικότητας σχετικά με άλλες πτυχές της ψυχικής ζωής ή των ψυχοπαθολογικών μηχανισμών. Όμως όπως είδαμε η σεξουαλικότητα στην ψυχαναλυτική θεωρία, δηλαδή η ψυχοσεξουαλικότητα, αναφέρεται στην σημασία της κινητοποιού δύναμης (της ψυχικής ενέργειας, ή της libido), των θεμελιωδών ζωτικών αναγκών αυτοσυντήρησης, της επιθυμίας, της ικανοποίησης αυτών των αναγκών και της επιθυμίας, σε σχέση και σύνδεση με την

πραγματικότητα του σώματος και την εξωτερική πραγματικότητα. Η επένδυση από την σεξουαλική ενέργεια, προερχόμενη από τις ίδιες τις σωματικές λειτουργίες, ανάγεται σε μία ψυχική ενέργεια (μία ψυχικά σημαίνουσα ενέργεια). Αυτή με την σειρά της, πρώτον τροφοδοτεί ενεργειακά και νοηματοδοτεί τις βασικές σωματικές λειτουργίες, δεύτερον συντελεί στον συγκερασμό των επιμέρους σωματικών λειτουργιών και οργάνων, συγκροτώντας τα σε μία λειτουργική και δομική ολότητα. Άρα καθορίζει την ανάπτυξη και απαρτίωση της σωματοψυχικής οντότητας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ψυχοσεξουαλικότητα, ως ένα σύστημα τύπων και τρόπων οργάνωσης, λειτουργίας και ανάπτυξης της ψυχικής πραγματικότητας, τοποθετείται στην διατομή, του σωματικού (δηλαδή των σωματικών δομών και λειτουργιών), της ψυχικής ενέργειας (δηλαδή του ψυχικού νοήματος της σωματικής κατάστασης) και του αντικειμένου (δηλαδή του ψυχικού νοήματος της εξωτερικής πραγματικότητας). Υπογραμμίζει έτσι την ιδιαίτερη και αμφίδρομη σχέση μεταξύ της ψυχικής πραγματικότητας, της πραγματικότητας του σώματος και της πραγματικότητας του αντικειμένου.

Οι ενορμήσεις.

Το 1905, στα «Τρία δοκίμια για την θεωρία της σεξουαλικότητας» εισάγεται για πρώτη φορά η έννοια των ενορμήσεων, που θα προσδώσει μία νέα δυναμική, μορφή, ιδιότητες και χαρακτηριστικά στην έννοια της ψυχικής ενέργειας. Το 1915 στο έργο «Ενορμήσεις και προορισμός των ενορμήσεων» ο Freud ορίζει τις ενορμήσεις ως «μία έννοια – όριο μεταξύ του ψυχικού και του σωματικού, ως τον ψυχικό εκπρόσωπο των ερεθισμών που προέρχονται από το εσωτερικό του σώματος και φτάνουν στον ψυχισμό, ως μία μέτρηση της απαίτησης έργου που επιβάλλεται στον ψυχισμό ως αποτέλεσμα της σύνδεσής του με το σωματικό». Στο Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης προτείνεται ο εξής ορισμός : είναι μία «δυναμική διαδικασία, η οποία συνίσταται σε μία ώση (ενεργειακό φορτίο, παράγων κινητικότητας) που αναγκάζει τον οργανισμό να τείνει προς ένα σκοπό. Κατά τον Freud μία ενόρμηση έχει την πηγή της σε μία σωματική διέγερση (κατάσταση έντασης), ο σκοπός της είναι να καταργήσει την κατάσταση έντασης που κυριαρχεί στην ενορμητική πηγή. Η ενόρμηση μπορεί να πετύχει τον σκοπό της μέσα στο αντικείμενο ή χάρη σε αυτό» (ο.π., δική μας υπογράμμιση). Η ενόρμηση αφορά επομένως και ένα στοιχείο που προέρχεται από τον οργανισμό, και που εκπροσωπείται στον ψυχισμό.

Οι μορφές εκπροσώπησης των ενορμήσεων διατυπώνονται μέσα από ορισμένες έννοιες που αναπτύχθηκαν στην ψυχαναλυτική θεωρία, στο πλαίσιο κυρίως των φροϋδικών μεταψυχολογικών κειμένων του 1915. Στο άρθρο για την «απίθηση» αναφέρεται στην έννοια εκπρόσωπος της ενόρμησης ή ψυχικός εκπρόσωπος. Πρόκειται για δύο συνώνυμες έννοιες που θα μπορούσαν να διαφοροποιηθούν ως προς το στοιχείο που τονίζεται περισσότερο στην κάθε μία από αυτές : Στην πρώτη, τονίζεται το αντικείμενο μεταφοράς και εκπροσώπησης, η ενόρμηση. Στην δεύτερη, τονίζεται ως τι μεταφέρεται, δηλαδή ο τρόπος μεταφοράς και απόδοσης του αρχικώς σωματικού στοιχείου της ενόρμησης, εν προκειμένω ένας ψυχικός και νοητικός τρόπος εκπροσώπησης. Υπάρχουν δύο τύποι και συνιστώσες εκπροσώπησης ή μεταφοράς του σωματικού στον ψυχισμό : Ο εκπρόσωπος – αναπαράσταση που αναφέρεται σε αυτή καθ' εαυτή την λειτουργία των αναπαραστάσεων όπως εξετάσθηκε στο πλαίσιο της πρώτης τοπικής θεωρίας, και μία ποσοτική ενεργειακή διάσταση, το ποσό συναισθήματος. Στο πλαίσιο της δεύτερης τοπικής θεωρίας, οι ενορμήσεις θα χαρακτηρίσουν την συγκρότηση του εκείνου, ως «ενορμητικές κινήσεις» οι οποίες επενδύουν τα εσωτερικά αντικείμενα. Η θέσπιση της έννοιας της ενόρμησης στην ψυχαναλυτική κλινική και θεωρία είναι απόρροια των θέσεων γύρω από την ψυχική ενέργεια και την ψυχοσεξουαλικότητα, στην βάση των εννοιών της στήριξης και των λιβιδινικών επενδύσεων. Απόρροια επίσης αυτών

των εννοιών είναι τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την φύση και την λειτουργία των ενορμήσεων, δηλαδή, η ώση, ο σκοπός, η πηγή και το αντικείμενο (Freud, 1905, 1915). Ο όρος της ώσης αναφέρεται στο δυναμικό και ποσοτικό χαρακτήρα της ενόρμησης, θεωρούμενη αυτή η ίδια ως κίνηση και ως κινητήριος δύναμη. Η δυναμική των ενορμήσεων αντλείται από ορισμένες πηγές. Ως πηγή των ενορμήσεων ο Freud θα θεωρήσει αρχικά (1905) μία σειρά καθαρών σωματικών ερεθισμάτων και λειτουργιών, καθώς και ορισμένες κινητικές (την μυϊκή δραστηριότητα) ή και νοητικές λειτουργίες (την πνευματική εργασία), που θα χαρακτηρισθούν άλλωστε ως «πηγές της σεξουαλικότητας». Το 1915 θα θεωρηθεί ότι η ενόρμηση πηγάζει από μία πίεση εσωτερικής προέλευσης, στο εσωτερικό του οργανισμού. Έτσι θα μιλήσει για την «οργανική» ή την «σωματική» πηγή της ενόρμησης. Υπό αυτήν την έννοια η ενορμητική πηγή φαίνεται να έχει μία αμιγώς σωματική υπόσταση, θέτοντας βέβαια με αυτόν τον τρόπο το ερώτημα της στιγμής ή της διεργασίας σύμφωνα με την οποία, αυτή η αμιγώς οργανική φύση της πηγής, δηλαδή αυτό το οποίο ανήκει στην φυσιολογία του οργανισμού, μπορεί να λαμβάνει έναν ψυχικό χαρακτήρα ή να προσδίδεται στα παράγωγά του έναν ψυχικό χαρακτήρα.

Η ενόρμηση ως στοιχείο κίνησης, τείνει προς ένα σκοπό. Ο σκοπός αυτός αφορά την αποφόρτιση της έντασης που προέρχεται από την ίδια την πυροδότηση της ενορμητικής ώσης και την ένταση που παράγεται ήδη στην πηγή της. Πρόκειται δηλαδή για την λειτουργία σύμφωνα με την αρχή της σταθερότητας. Συγχρόνως ο σκοπός της ενόρμησης αναφέρεται στους συγκεκριμένους τρόπους μέσω των οποίων επιτυγχάνεται. Έτσι σε ένα πρώτο επίπεδο υπάρχει μία εξειδίκευση του σκοπού κάθε ενόρμησης σύμφωνα με την πηγή από την οποία προέρχεται, ή την ερωτογενή ζώνη στήριξης μίας συγκεκριμένης λιβιδινικής επένδυσης. Υπό αυτή την έννοια η αποφόρτιση της έντασης ή η επίτευξη της ικανοποίησης συνδέεται με την λειτουργία και την κατάσταση μίας συγκεκριμένης ανατομικής περιοχής ή λειτουργίας. Σε αυτή την αρχική οπτική (1905), ο Freud θα επανέλθει στο κείμενο του 1915 θεωρώντας ότι ο σκοπός μίας ορισμένης ενόρμησης μπορεί να μεταλλαχθεί. Θα λέγαμε ότι η κινητικότητα, η δυνατότητα σύνδεσης μέσω των πρωτογενών ή των δευτερογενών διεργασιών και η μεταφορά των επενδύσεων επιτρέπει την μεταλλαγή των ενορμητικών σκοπών, όπως στην περίπτωση της «μετουσίωσης» ή της «μεταστροφής στο αντίθετο». Με αυτόν τον τρόπο η ενορμητική κίνηση, κινούμενη από μία πηγή προς έναν στόχο, επιστρέφει σε αυτήν, επιτρέποντας την αποφόρτιση της έντασης, αλλά και συνδέοντας-την με άλλες είτε πρωτογενείς ζώνες και σωματικές λειτουργίες είτε ψυχικές και νοητικές λειτουργίες. Το στοιχείο το οποίο προσανατολίζει, αλλά και αναδεικνύει τον σκοπό και την ψυχική αξία μίας ενόρμησης, είναι το αντικείμενο της. Το αντικείμενο, γράφει ο Freud, είναι αυτό στο οποίο ή μέσω του οποίου η ενόρμηση μπορεί να εκπληρώσει τον σκοπό της» (1905). Θα το θεωρήσει επίσης ως το πλέον μεταβλητό χαρακτηριστικό της ενόρμησης, το οποίο «δεν της είναι πρωτογενώς συνδεδεμένο», όπως είναι η πηγή της. Το αντικείμενο της ενόρμησης μπορεί αν είναι ένα άτομο στην ολότητά του ή ένα μερικό αντικείμενο. Ως προς την υπόσταση του, το αντικείμενο της ενόρμησης μπορεί να είναι πραγματικό (ένα εξωτερικό αντικείμενο), φανταστικό (ένα αντικείμενο που μορφοποιείται στο πλαίσιο μίας φαντασίωσης), η αναπαράσταση ενός αντικειμένου (ένα επενδυμένο μνημονικό ίχνος) ή ένα ενδοψυχικό μόρφωμα, μία τοπική του ψυχισμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο το αντικείμενο της ενόρμησης και των ασυνειδήτων επενδύσεων μπορεί να είναι το ίδιο το εγώ. Το ερώτημα του αντικειμένου της ενόρμησης οδηγεί σε αυτό των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, που απετέλεσε ένα σημείο θεωρητικών και κλινικών διαφοροποιήσεων, ρήξεων, αλλά και επανασύνδεσης, μεταξύ των διαφόρων ψυχαναλυτικών απόψεων : εάν ο ψυχισμός, ή η libido αναζητά την απόλαυση στο πλαίσιο της οποίας το αντικείμενο επικαθορίζεται από την διεργασία αναζήτησης της ευχαρίστησης, ή εάν, ο ψυχισμός αναζητά πρωταρχικά το αντικείμενο. Σε αυτό το ερώτημα που συνδέεται άμεσα με την ψυχαναλυτική πράξη και την λειτουργία της μεταβίβασης, θα επανέλθουμε στην συνέχεια εξετάζοντας την έννοια του

ναρκισσισμού, και βεβαίως στην περαιτέρω συζήτηση γύρω από την συγκρότηση της ψυχικής πραγματικότητας.

Στην πορεία του έργου του Freud διατυπώθηκαν τρία στάδια προσέγγισης των ενορμήσεων. Η σταδιακή διατύπωσή τους από το 1905 έως το 1920 αντικατοπτρίζουν την εξέλιξη της ψυχαναλυτικής θεωρίας γύρω από την ψυχική πραγματικότητα καθώς και την εξέλιξη της κλινικής εργασίας από τις νευρώσεις προς τις ναρκισσιστικές διαταραχές και τις ψυχώσεις. Τα τρία αυτά στάδια της εξέλιξης της θεωρίας των ενορμήσεων μπορούν να θεωρηθούν ως μία προοδευτική εμβάθυνση στην κατανόηση του ψυχισμού και της ψυχοπαθολογίας. Όμως επίσης το κάθε ένα από αυτά τα στάδια μπορεί να θεωρηθεί ως αντιπροσωπευτικό μίας εκ των διαστάσεων της συγκρότησης και της λειτουργίας της ψυχικής πραγματικότητας.

Η πρώτη θεωρία των ενορμήσεων

Το 1905 (καθώς και το 1910 στο κείμενο της «ψυχαναλυτικής κατανόησης των ψυχογενών διαταραχών της όρασης») διατυπώνεται η θεωρία της διάκρισης μεταξύ των σεξουαλικών ενορμήσεων και των ενορμήσεων αυτοσυντήρησης, ή των ενορμήσεων του εγώ. Η έννοια των σεξουαλικών ενορμήσεων διατυπώνεται στο πλαίσιο των θεωριών της σεξουαλικότητας και επισημαίνει την μετατροπή από την σωματική ενέργεια ή κατάσταση ερεθισμού σε ένα ψυχικό φαινόμενο, μία ψυχική ενέργεια, την libido. Όπως και για την λιβιδινική ενέργεια, η σεξουαλική ενόρμηση βασίζεται, πηγάζει και ορίζεται από ορισμένες ανατομικές ζώνες και λειτουργίες. Έτσι, σε αναλογία με τα λιβιδινικά στάδια και καθηλώσεις, η έννοια της σεξουαλικής ενόρμησης θα επιμεριστεί στις μερικές ενορμήσεις. Η κάθε μία από αυτές συνδέεται με την ευχαρίστηση που συνοδεύει την λειτουργία επιμέρους οργάνων ή τρόπους και τύπους σύνδεσης του σώματος με τα αντικείμενα του περιβάλλοντος. Οι μερικές ενορμήσεις «λειτουργούν κατ' αρχήν ανεξάρτητα και τείνουν να ενώνονται μέσα στις διαφορετικές λιβιδινικές οργανώσεις» (Λ.Ψ, ο.π.). Η ενοποίηση των ενορμήσεων επιτυγχάνεται μέσω των αναπαραστατικών διεργασιών και την διακίνηση των ενδοψυχικών φαντασιώσεων. Απέναντι στις σεξουαλικές ενορμήσεις που εκπροσωπούν ένα στοιχείο κίνησης (ή το αποτέλεσμά της, μία κατάσταση έντασης) και κινητοποιούν, η ψυχαναλυτική θεωρία τοποθετεί τις ενορμήσεις αυτοσυντήρησης ή ενορμήσεις του εγώ. Δηλαδή την εκπροσώπηση των εσωτερικών καταστάσεων και την προτροπή προς μία ανάλογη κίνηση με στόχο την εξασφάλιση της ύπαρξης και της διατήρησης της σωματοψυχικής οντότητας. Αντίθετα με τις σεξουαλικές ενορμήσεις οι ενορμήσεις αυτοσυντήρησης χαρακτηρίζονται από προσχηματισμένους τρόπους και τύπους διακίνησης καθώς και αντικείμενο. Το σκεπτικό της λειτουργίας των ενορμήσεων αυτοσυντήρησης ή των ενορμήσεων του εγώ, είναι η πραγματικότητα του ψυχισμού με την έννοια της εξασφάλισης της και συνδέονται με την αρχή της πραγματικότητας, αντίθετα με τις σεξουαλικές ενορμήσεις οι οποίες λειτουργούν σύμφωνα με την αρχή της ευχαρίστησης. Όμως αυτή η διαφοροποίηση επέρχεται σε ένα δεύτερο χρόνο εξέλιξης, καθώς αρχικά οι σεξουαλικές ενορμήσεις στηρίζονται στις ενορμήσεις αυτοσυντήρησης. Δηλαδή υποδεικνύουν την αρχική μορφή του αντικειμένου των σεξουαλικών ενορμήσεων. Επομένως πρόκειται για ένα ζεύγος ενορμήσεων που λειτουργούν αντιθετικά, έχοντας όμως μία αρχική κοινή προέλευση και σκοπό, έναν δηλαδή αρχικό χρόνο συγκρότησης της σωματοψυχικής οντότητας, ο οποίος διαφοροποιείται στην συνέχεια σύμφωνα με τον διαχωρισμό των αρχών της ευχαρίστησης και της πραγματικότητας (Freud, 1911).

Η μεταβατική θεώρηση των ενορμήσεων

Η μελέτη του ναρκισσισμού (1914) και των ψυχωτικών διαταραχών εισάγει μία νέα διάκριση μεταξύ των ενορμήσεων βασιζόμενη στην διαφοροποίηση του αντικειμένου τους. Στην προηγούμενη προσέγγιση της λειτουργίας των ενορμήσεων ετέθη ότι οι επενδύσεις ήταν ή αυτοερωτικές (ευχαρίστηση του οργάνου) ή επί του αντικειμένου, ετεροερωτικές. Η εισαγωγή του έννοιας του ναρκισσισμού στην εξέταση της ψυχικής λειτουργίας θα επιτρέψει την θεώρηση του εγώ ως ένα επίσης αντικείμενο των επενδύσεων, διαφοροποιώντας έτσι την libido του αντικειμένου και την libido του εγώ. Όπως αναφέρει ο Freud (ο.π.) 'η φύση των ενορμήσεων είναι η ίδια', η λιβιδινική. Η διαφοροποίηση έγκειται στο αντικείμενο των επενδύσεων, του αντικειμένου και του εγώ. Σε μία αρχική διάκριση που θα αποτελέσει μία μονιστική θεώρηση των ενορμήσεων, ο Freud προτείνει μία υποδιαίρεση των σεξουαλικών ενορμήσεων στην libido του εγώ και στην libido του αντικειμένου, διατηρώντας την έννοια των ενορμήσεων του εγώ όπως στην πρώτη θεωρία των ενορμήσεων. Στην συνέχεια οι ενορμήσεις αυτοσυντήρησης ή του εγώ, γίνονται ναρκισσιστική libido, η οποία επενδύει το εγώ ως ένα θεμελιώδες στοιχείο για την ύπαρξη της σωματοψυχικής οντότητας και ως ένα σύστημα λειτουργιών. Ανάλογα, αντί μίας σύγκρουσης μεταξύ των σεξουαλικών ενορμήσεων και των ενορμήσεων του εγώ, αυτή η προσέγγιση εξετάζει την σύγκρουση, άρα και έναν τρόπο οργάνωσης του ψυχισμού, μεταξύ libido του αντικειμένου και του εγώ ή ναρκισσιστική. Αυτή η ενδιάμεση θεώρηση στην βάση της λειτουργίας του ναρκισσισμού, που αναπτύσσεται χρονικά μεταξύ της πρώτης (1905) και της δεύτερης (1920) θεωρίας των ενορμήσεων, θα λέγαμε ότι δεν αποτελεί τόσο μία προσέγγιση των ίδιων των ενορμήσεων, αλλά μία νέα προσέγγιση των επενδυτικών κινήσεων της λιβιδινικής ψυχικής ενέργειας και της συγκρότησης του ψυχισμού, προετοιμάζοντας την μεταψυχολογική άποψη της δεύτερης τοπικής θεωρίας. Και κυρίως θα λέγαμε ότι στην πορεία της κατανόησης της ψυχικής πραγματικότητας σε σχέση με την βιολογική πραγματικότητα του ψυχισμού, η εξέταση της λειτουργίας του ναρκισσισμού αποτελεί μία θεμελιώδη αναθεώρηση της σχέσης μεταξύ της ψυχικής πραγματικότητας με την εξωτερική πραγματικότητα και το αντικείμενο. Όπως θα το εξετάσουμε στην συνέχεια, το θέμα του ναρκισσισμού ως τρόπος ψυχικής λειτουργίας και οργάνωσης, προτείνει ένα τρόπο συνάρθρωσης μεταξύ των σχέσεων της ενδοψυχικής λειτουργίας αφενός με την πραγματικότητα του αντικειμένου και την πραγματικότητα της νόησης, και αφετέρου, με την πραγματικότητα του σώματος.

Η δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων

Η δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων αναπτύσσεται από τον Freud το 1920 στο κείμενο του «Πέραν της αρχής της ηδονής». Προτείνονται δύο μεγάλες κατηγορίες, οι ενορμήσεις ζωής και οι ενορμήσεις θανάτου. Οι ενορμήσεις ζωής αποτελούν την εννοιολογική και κλινική συνέχεια των σεξουαλικών ενορμήσεων, της λιβιδινικής ενέργειας. Θα περιλάβουν επίσης τις ενορμήσεις αυτοσυντήρησης καθώς και τις ανεσταλμένες ως προς τον σκοπό ενορμήσεις. Στο κείμενο της «Επιτομής» (1938) θα τεθεί ότι οι ενορμήσεις ζωής, ή του «έρωτα» τείνουν να συνιστούν και να διατηρούν «διαρκώς μεγαλύτερες ενότητες» εντός του ψυχισμού, αποτελώντας έτσι μία «αρχή σύνδεσης» η οποία προάγει και συγκροτεί την σωματοψυχική ζωή και τις λειτουργίες της, καθώς και την ευχαρίστηση από αυτές σύμφωνα με την αρχή της ηδονής. Όμως η κλινική των τραυματικών νευρώσεων, η επαναληπτικότητα ορισμένων διεργασιών ή συμπεριφορών, οδήγησε στην θεώρηση μίας «περισσότερο πρωταρχικής» και «περισσότερο στοιχειώδους» αρχής από αυτήν της ευχαρίστησης, την επανάληψη εκφραζόμενη από τον καταναγκασμό της επανάληψης. Η τάση προς την επανάληψη, ως ένα γενικότερο χαρακτηριστικό των ενορμήσεων, θα θεωρηθεί ως μία «εγγενής ώση του ζώντος οργανισμού προς την επαναφορά μίας προηγούμενης κατάστασης» (1920). Έτσι, απέναντι στις ενορμήσεις ζωής θα τοποθετηθούν οι ενορμήσεις του θανάτου με στόχο την επανεύρεση της αρχικής κατάστασης της ζωής, της οποίας

υπόβαθρο μπορεί να θεωρηθεί η ανόργανη ύλη. Πέραν αυτής της καθαρά βιολογικής υπόθεσης, σε ένα περισσότερο ψυχικό επίπεδο, η ενόρμηση του θανάτου εκπροσωπεί την τάση προς την μείωση των ψυχικών εντάσεων, την κατάλυση των λιβιδινικών επενδύσεων, την αποσύνδεση και διάλυση των ενοτήτων που δημιουργούνται από τις ενορμήσεις ζωής.

Στο πλαίσιο της δεύτερης θεωρίας των ενορμήσεων εισάγεται μία διαφορετική έννοια και λειτουργία των σεξουαλικών ενορμήσεων και της ψυχικής – λιβιδινικής ενέργειας. Αυτή, με την μορφή των ενορμήσεων ζωής δεν αποτελεί πλέον, ή αποκλειστικά, μία διαταράσσουσα δύναμη, προκαλώντας την αίσθηση δυσαρέσκειας και την απότοκη εκφόρτιση και ικανοποίηση της επιθυμίας, αλλά μία δύναμη συνοχής και σύνδεσης. Όμως αυτή η τάση σύνδεσης, δημιουργίας εκτενέστερων ενοτήτων, συναντά ορισμένα όρια που θέτει η ίδια η διατήρηση της ενότητας και η εξασφάλιση μίας συνέχειας, πέραν των οποίων δημιουργείται μία κατάσταση δυσαρέσκειας ή κινδύνου, όχι ελλείμματος αλλά πλεονάσματος. Έτσι υπό αυτή την άποψη, η διαβάθμιση δυσαρέσκειας και ευχαρίστησης, τόσο στην ποσοτική όσο και στην ποιοτική μορφή τους, σε συνάρτηση με την αρχή της πραγματικότητας, θα είναι το αποτέλεσμα του βαθμού και τύπου συνέργειας, διαπλοκής των ενορμήσεων. Αυτή η λειτουργία περιγράφεται στην ψυχαναλυτική θεωρία ως η διεργασία και κατάσταση μίξης - απόμιξης των ενορμήσεων. Θα λέγαμε ότι οι κινήσεις επένδυσης, αποεπένδυσης και αντικάθεξης που προσδιορίζουν τις συνδέσεις των αναπαραστάσεων και την συγκρότηση του ψυχισμού, πραγματοποιούνται μέσω των διεργασιών μίξης και απόμιξης των ενορμήσεων. Η δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων, ως έννοιες, ιδίως αυτή της ενόρμησης θανάτου, αλλά και ως ένας τρόπος εξήγησης της φυσιολογικής ή της παθολογικής ψυχικής λειτουργίας, αποτελούν θεωρητικές κατασκευές, όπως το επισημαίνει ο ίδιος ο Freud, και συγχρόνως είναι απόρροια ορισμένων κλινικών ζητημάτων κατανόησης των παθολογικών μηχανισμών, της καταστροφικότητας, του σαδισμού και του μαζοχισμού, ή των τραυματικών παθολογιών, καθώς και ορισμένων βασικών θεμάτων της ψυχαναλυτικής τεχνικής όπως η αρνητική θεραπευτική αντίδραση. Αυτές οι εκφράσεις καταστροφής προσανατολισμένες είτε προς τα εξωτερικά αντικείμενα μέσω της διέγερσης του μυϊκού συστήματος, είτε προς τον εσωτερικό κόσμο, αποτελούν την σημειολογία των ενορμήσεων θανάτου. Όμως ο βαθμός συνέργειας των ενορμήσεων ζωής και θανάτου θα προσδιορίσει τις ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις των επιθετικών και καταστροφικών ενορμήσεων, διαφοροποιώντας τις μορφές ενός εξ ολοκλήρου καταστροφικού μαζοχισμού ή σαδισμού, που θέτει σε κίνδυνο την ύπαρξη της σωματοψυχικής οντότητας, και τις μορφές ενός περισσότερο λιβιδινικά επενδυμένου μαζοχισμού (ή σαδισμού) με την μορφή δηλαδή ενός «μαζοχισμού φύλακα της ζωής» (B. Rosenberg, 1991). Μέσα από τις εργασίες του γύρω από τον ναρκισσισμό και τις μεταιχμιακές διαταραχές, ο André Green συνέδεσε την λειτουργία των ενορμήσεων θανάτου με μία σειρά θεμελιωδών, αμυντικών και οργανωτικών διεργασιών του ψυχισμού που άπτονται της λειτουργίας του αρνητικού.